

„Diákköltészet” és valóságkomikum

Tamás Ildikó: „Adj netet”

Balassi Kiadó, 2022

Tanárként fokozott érdeklődéssel vettem kezembe Tamás Ildikó „Adj netet” című kötetét, mely az ünnepi könyvhét alkalmából jelent meg. A szerző az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének kutatója, több nyelven beszél, egyetemi oktatóként is tevékenykedik. Fő kutatási területe a szövegfolklorisztika, a számi jojkák interdiszciplináris vizsgálata. És hogy ne maradjon nyitott kérdés az olvasóban, tudnunk kell, hogy a számi a lappok hivatalos megnevezése, s más antropológiai csoportba tartoznak, mint a balti finnek. A Joika (jojka) pedig bizonyos számi énekstílust jelent.

A kötet tudományos igénnyel készült, rengeteg utalással szélesíti látókörünket, mégis rendkívül szórakoztató olvasmány. Tamás Ildikó nagyon részletes feltáró tevékenységet folytatott, és számos, nemzetközi szakirodalomból vett példával is illusztrálja, megerősíti állításait. A szerző külön erénye, hogy tudományos kutatóként úgy osztja meg kutatási eredményeit olvasóival, hogy minden érdeklődő, különösen a pedagógusok profitálhatnak belőle, hiszen munkájuk során számtalanszor lesznek tanúi a gyermekfolklor mint szóbeli kifejezőmód megjelenésének.

A meglevő szakirodalom is egyértelműen bizonyítja, hogy már gyermekkorban is rendelkeznek a kicsik és a kicsit nagyobbak is olyan kreativitással, mely „világra hozza” a mondókat, vicces történeteket, szólásokat, a halandzsa szöveget és az abszurd kommenteket. A korábban verbális kommunikáció mára online térben is elterjedt, sőt a kettő összefonó-

dásával olyan formulák jöttek létre, melyeknek száma és változatossága csak növekszik.

Különböző eseményekhez, ünnepekhez, iskolai rendezvényekhez, tantárgyakhoz, híres személyekhez, sőt még a covid első hullámához kapcsolódóan is, napjainkig már hihetetlen mennyiségű digitális tartalom halmozódott fel szövegek és képes mémek formájában egyaránt.

A digitális kommunikáció rendszerbe foglalása, az alkotási folyamat és kontextusai vizsgálata volt elsősorban Tamás Ildikó célja, annak érdekében, hogy bemutatassa, a gyermekfolklor a szóbeli művészet és kifejezőmód sajátos területe.

Az olvasói kedvcsinálás érdekében hadd idézzünk néhányat a gyermek- és diákköltés kincsesházából: Csiribiri csiribiri / Víruska – / Tűnj el végleg, / Kis rusnya...” „Hogy hívják a félős tolltartót? Attól tartó...”

Örületbe kergül.

Kiállja a sarat...

Első tanítási nap: jöttünk, láttunk, viszszafeleztünk.

Chuck Norris felvette a nem fogadott hívást.

Hogy hívják az V. kerület orvosát? Dr. Oetker.

Anya pocijában van egy baba, csak azt nem tudom, hogyan nyelte le.

Tón a lúd átúsz, odaúsz meg átúsz. (látszólagos latin: Tona ludatus, odaus megatus)

Fontos tudni, hogy milyen üzeneteket hordoznak a mondókák, a viccek, a nyelvcsavarások és egyéb verbális gyakorlatok,

melyek nyomon követik a gyermek testi, szellemi fejlődését, szórakozást is jelentenek, végigkísérik a szocializáció folyamatát, a közösségi életbe való integrálódást. Az alsó tagozatos gyerekek körében a szóbeliségen van a hangsúly, a tizenéveseknél már az online térben való megjelenés dominál.

Tamás Ildikó utal arra, hogy az elektronikus kommunikáció egyre nagyobb teret hódít a nemzetközi folklorisztikában is, úgy látja, az új jelenségek lehetőséget biztosítanak a műfaji keretek átlépéséhez, ugyanakkor, különböző alkotói elvek alapján, a hagyományos folklórműfajok is tovább élnek a digitális térben. Az online tartalmak tematikai és formai vizsgálata azt mutatja, hogy a régóta ismert alkotások új motívumokkal bővülnek. A koronavírus-járvány kapcsán is számos internetes tartalom született, mint a korábban említett példa is mutatja.

A lehetőségek tárháza kimeríthetetlen, még a 'Miatyánk' parafrázisa is megszületett, melyet a szerző budapesti és gödöllői diákok körében gyűjtött. Idézzünk belőle néhány sort: „Fészbú, aki a neten vagy. Posztoltassék a te neved. Kommenteltessek a te országod. Lájkkoltassék a te akaragod...”

Néhány példa a keveredésre: *okos szamár enged, buta hüllő szenved... Elszállt alattuk a ló.*

Egy recenzió terjedelme nem teszi lehetővé, hogy teljes képet adjunk a lehetőségekről és alkotási folyamatokról, hiszen a képes anyagok, a mémek bemutatása jelen ismertetésben nem megoldható. Nyilvánvaló azonban, hogy ez utóbbiak nagyban hozzájárulnak a szórakoztatáshoz, az érdeklődés felkeltéséhez, s számtalan esetben sajátos humorral töltik fel ezeket a tartalmakat, melyekből egyértelművé válik, mennyire kreatívak tudnak lenni kicsik és nagyobb diákok egyaránt.

Tamás Ildikó, igényes kutatóként, teljességre törekszik a téma körülményében, így folyamatosan hivatkozik a szakiroda-

lomra és példákat említ azoknak a hazai és külföldi szerzőknek a munkáiból, akik foglalkoztak diákok folklor jellegű tartalmakkal. Kiemeli, hogy diákok folkloron tágabb értelemben az oktatási intézményekbe járó korcsoportok tudáskészletét érti, s nemzetközi kitekintés segítségével szociolingvisztikai, antropológiai és pragmatikai szempontokat is említ.

A diákok folklor tehát a fent említett korcsoportok „költészetét”, melyek lokális eseményekhez és alkalmakhoz kötődve játékos és sporttevékenységekre, szokásokra, fizikai és lokális közösségekben lévő eseményekhez kötődnek. Nyilvános diákok dalak tanulmányozását követően a szerző világosan látja, „az eredendően felnőttek világát jellemző szövegek és tevékenységek kapcsolódnak valamilyen módon a gyermek- és diákok folklorban... erős az átjárás a korcsoportok között”.

Külön fejezetben olvashatunk az idegen nyelvi hatások miatt kialakult nyelvi interferencia jelenségekről, s láthatjuk, az internet folklor úgy használja a rendelkezésre álló lehetőségeket, hogy képi információkkal kapcsolja őket össze, ami a figyelemfelkeltés fontos eszköze. A szerző valóságkomikumnak vagy abszurdnak tekinti azokat a tartalmakat, melyek a műveletlenséget, az ostobaságot, a tudatlanságot kívánják fókuszba helyezve mulatgossá, humorossá tenni.

Mutassunk be néhány példát a gyűjtésből arra az esetre, amikor az anyanyelvi elemek idegen nyelvvel keverednek. Ez a *makaronizmus* jelensége, ahogy megtudjuk a fejezet olvasása során, melynek már görög és latin változatai is léteztek a 4. században. Tamás Ildikó a kortárs példatárból a „Tíz kicsi néger” kezdetű dalt emeli ki. *Tíz kicsi néger – tíz kicsi néger. [...] Egy dalt énekeltek – egy dalt énekeltek, [...] Áramábámábá – áramábámábá / Ámázámézámózá – á mázámézámózá.*

Ezekben az esetekben félreértések vagy rosszul értelmezések miatt megjelenik a halandzsa, ami az anyanyelvvel keveredik. A halandzsa valójában mellé-

beszélés, értelmetlen szóalkotás, mely nem csak a mondókákban, hanem a költészetben is előfordul. A félrehallás vagy szándékosan értelmetlen szóalkotás nyelvtudás hiánya is lehet, pld. *bikicsunáj* (big in Japan) vagy a *tisztiplód* (bist du blöd, saját gyűjtés).

A halandzsaszöveg figyelemfelkeltő, inspiráló hatású, a nyelvtanulásban, az általános iskola alsó tagozatos tanulói számára kedvcsináló is lehet. Gondoljunk Medgyesy Péter *Linda and the Greenies* című, a legkisebbek számára írt angol nyelvkönyvében a *hömpörő apor ündürüxi* folyamatos ismétlésére.

Számtalan példát találunk szövegkontaminációra is, alkotások különböző részleteinek összefűzésével. „Fel, fel vitézek! A – császárkörte / Nem, nem, nem megyünk mi oda... Kiláccott a – / Pi-pi-piros / Háromszor is piros – Piros bort az üvegbe...!”

A költészetben Morgenstern nevét is említhetjük, ha a verbális nonszenszekre gondolunk, de eszünkbe juthatnak a dadaista kalapköltemények is vagy Tandori Dezső frottázversei (*Lesz vigasz / Lösz vögösz / Lasz vagasz / Lisz vigisz / Lusz vugusz*), és ha az *apacuka fundaluka* halandzsa mondóka jut eszünkbe, máris megállapíthatjuk: az értelmetlenség olykor gyönyörködtet.

Ha tallózunk a lehetőségek között, elég visszaidézni a korábban említett *tonaludatusz* kategóriát, mely mindig az iskolai élethez kötődik, és latin szövegekre épít, de kifejezetten szórakoztató a *Hogy hívják?* kategória is, mely kérdés-felelet formájában épül fel a halandzsa szövegek logikájára. Nézzünk néhány példát erre a jelenségre is. „Hogy hívják a fázós rendőrkytát? Cold Rex, Hogy hívják az arab orvost? Koffein Ampullah.”

Tamás Ildikó számos példával illusztrálja, miként lehet humoros hatást elérni mondathatárok felborításával vagy szegmentumcserével. Ezek az úgynevezett *antiproverbiumok*, a módosult közmondások. („Jobb megjedni, mint félni. Nem a ruha veszi az embert...”)

Az álszentenciák, kecskerímpárok, a *Mesterségem címere* tartalmak tovább bővítik a repertoárt, általában az udvarlás és az elhalálozás módjait sorolják fel, foglalkozásokhoz kötődve. Lássuk néhány példát ezekre is. „Nem mindegy... hogy egyöntetű, vagy ön egy tetű.” Halálokok és mesterségek kapcsolására néhány már jól ismert és kevésbé ismert mondás: „A ház-mester beadja a kulcsot, A színésznek le-gördül a függöny, A vegetáriánus fűbe harap.”

Az internetes képes mémek többnyire az iskolához kötődnek, erősen befolyásolják a diákok vizuális interpretációját, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül a ‘gyerekszáj’ kategóriát sem, melyek számos derűs percet okoznak. „A svájci teheneket elsősorban csokigyártáshoz használják fel. Amikor a Nagyinak fájnak a fogai, egyszerűen pohárba teszi őket. A lepke egy olyan rovar, amely a helikopterek csaldájába tartozik.”

A szerző olvasatában egyértelmű, hogy a 2000-es évek elejétől egyre inkább teret hódító elektronikus kommunikáció domináns kezd lenni annak ellenére, hogy a szóbeliség még azért elsődleges helyet élvez. A hagyományos kategóriák között is egyre nagyobb lesz az átjárhatóság.

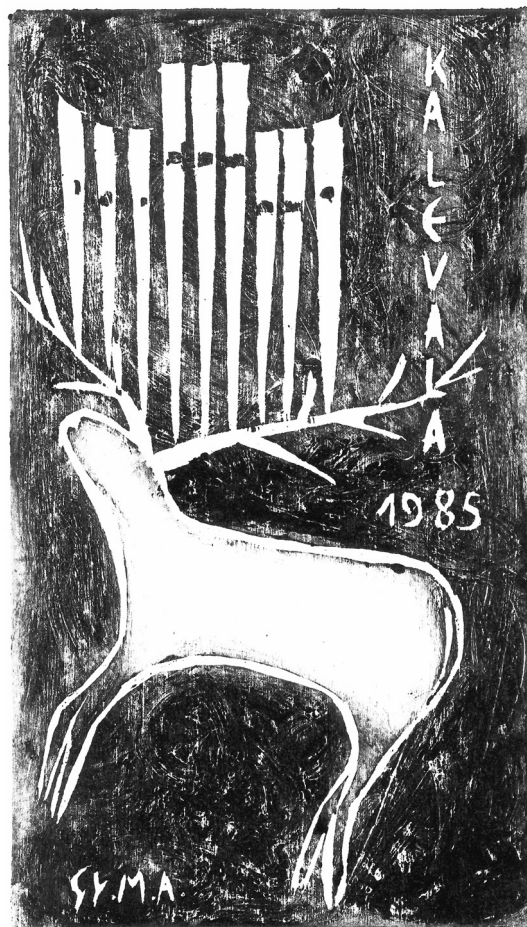
Tamás Ildikó külön fejezetet szentel az alkotói elvek vizsgálatának a diákokfolklórban, s kiemeli, a népetimológia megkönnyíti egy adott közösség szókincsébe való beépülését. A szólások és a közmondások is tartalmaznak népetimológiás szöferdítéseket. A *tudja a Herkó páter* feltehetőleg a Herr Gott Vaterből származik, így hoznak létre a gyerekek saját konstrukciókat (ventilátor – bentilátor, agronómus – ugrómókus), a számukra ismeretlen szavakat próbálják saját szókészletükhöz igazítani.

Ismertetőm keretében megkíséreltem ízelítőt adni a szerző több éves kutatómunkájának eredményeiről, az egyre inkább terjedő diákokfolklór-jelenségről, melyben a kreativitás, a verbalitás és a vi-

zuális kifejezésformák perspektívájából dolgozza fel a szerző a témát. Ez a téma feldolgozásában újszerű, olvasmányos-sága mellett tudományos igényességgel készült könyv sok hasznos ismeretet kö-

zöl szülőikkel, pedagógusokkal és diákokkal. Jó szívvel ajánlom mindazoknak, akiket érdekel a 21. századi digitális generáció újszerű kommunikációja különböző élet-helyzetekben.

Csontos Márta

Györfkös Mátyás: Kalevala 1985 (fémetszét)

CSONTOS MÁRTA (1951) tanár, költő, irodalomtörténész. PhD-fokozatát a PPKE BTK Irodalomtudományi Doktoriskolájában szerezte 2019-ben. Legutóbbi kötetei: „Zászló a szélben”. *Transzcendencia és küldetésstudat Reményik Sándor költészetében* (Hungarovox, 2020), *Carpe diem-kísérletek* (Napkút, 2021).